

mányra, a mezőgazdasági gépállományra, a közlekedési eszközökre, a műhelyek anyagaira és berendezésire az utolsó szögig és csavarig. A rekviráló egységek házkutatási engedéllyel is rendelkeztek, s kártevésük 1919. április végétől 1920. március elejéig tartott, úgyhogy jogosan írta az előző fejezetben már idézett Kiss Ferenc földműves kéziratos emlékezésében, hogy „1920-ban jött Horthy Miklós, 1921-től javult az életünk, de nagy szegénység volt a románok után.”

A fejezetben bemutatott összeírások végül is alkalmat adtak a szerzőnek, hogy felvázoljon 1919 derekára vonatkozóan „egy lehetséges verziót Hajdúnánás jószágállományának nagyságáról, összetételéről, az ipari berendezések és a mezőgazdasági gépek számáról, a termények mennyiségéről, a közlekedési eszközökről és a nyersanyagokról”. Az ilyen „mikro-adatbázisok” igen alkalmasak a helytörténeti feldolgozások teljesebbé és színesebbé tételéhez. Fontos adalék továbbá ifjú Buczkó József írása ahhoz, hogy „a román hatóságok bizonyíthatóan törekedtek a város beszerzésébe az éppen létrejövő új Romániába”. Ez a kettős sorscsapás azonban, amelyek a Nagy Háborúban már amúgy is kivérzett várost – 642 hősi halott mellett hadikölcsönök és járványok – sújtották, nem akadályozta ezt a minden tiszteletet megérdemlő települést abban, hogy a veszedelem kellős közepén befogadjon a védtelen Erdélyre hitszegő módon rátörő román hadsereg elől menekülő 3200 földönfutó székelyt, amiről a Székely Menekültek Emléknapján esztendőről esztendőre meg is emlékeznek a jó nánásiak. Erről is beszámol a könyv – írásban és képekben –, megemlítve azt is, hogy annak idején Domokos Pál Péter, a „csángók vándorapostola”, valamint Jakab Antal, a későbbi gyulafehérvári püspök is itt talált menedékre. Mint ahogy a Nagy Háború idejéből való korabeli fotográfiákból is közöl egy csokorra valót a könyv.

Hajdúnánás Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjteménye, amely az

elmúlt emberöltőnyi időben a *Nánási Füzetek* számos értékes honismereti kiadványának megjelentetésével szolgálta a helyi identitást, büszke lehet erre a harmincadik kötetre.

(Centenárium idő. Nánási füzetek 30. Szerk.: Buczkó József. Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény. Hajdúnánás, 2018. 120 oldal)

Halász Péter

A LEGHÍRESEBB MAGYAR KERTRŐL RÉSZLETESEN

A hon ismeretének szerves részei az épített környezetünk emlékei. Mindenki számára természetes, hogy a különböző műemlékről hosszabb-rövidebb írások születnek, filmek készülnek, fotóalbumok látnak napvilágot. A váraktól, kastélyoktól a pásztorkunyhóig sokan és sokféle módon mutatták be hazánk ismert, vagy rejtett kincseit, de nagyon kevés szó esett a kertekről. Szerencsére az utóbbi egy-két évtizedben történtek előrelépések ezen a területen és két évente rendezett konferenciasorozaton szakmai körökben bemutatásra kerültek a kertek történetei is. Az örvendetesen szaporodó kastély és kúria helyreállítások során majd mindenütt külön hangsúly helyeződött az épületegyüttest körbevevő kertek rekonstrukciójára. E fontos munkálatok végeredményét a látogatók személyesen tapasztalják, de az adott kert történetét ritkán lehet részletesen olvasni. Különösen nagy hiányosság van a történelmünk szempontjából oly fontos kertek alapos és szakmai feltárása kapcsán, melyekről legfeljebb korábban megjelent, de ma már elérhetetlen írások állnak az érdeklődő rendelkezésére. Ilyen a minden magyar számára ismert, kultikus és egyben ikonikus Múzeumkert, azaz a Magyar Nemzeti Múzeum kertje, melynek kalauzát – összefoglalva másfél évtizedes kutatásának eredményeit – az intézmény

főmuzeológusa, Debreczeni-Droppán Béla adta közre.

Egy olyan szerző munkáját forgathatja az olvasó, aki az intézmény dolgozójaként nap mint nap elhalad a fák alatt, de ez a rutin nem csökkentette, hanem épp ellenkezőleg: növelte érdeklődését a kert története iránt. Így született meg ez a rendhagyó kalauz, amely 216 oldalon foglalja össze a tudnivalókat. Van mit olvasni, pedig valószínűleg a nemzet egyik leginkább közismert kertjéről van szó, s ahol magyarok élnek a Földön, ott mindenhol elhangzik 1848 márciusának emlékeként a neve.

A három nagy egységre tagolt könyv további belső alfejezetekre oszlik. Hosszú és aprólékos kutatómunkát igényelt a szerzőtől a Múzeumkert történetének alapos feltárása. A korábbi kerttel foglalkozó rövidebb munkákon túllépve – nagyon helyesen – külön alfejezetek foglalkoznak a terület múzeum előtti időszakával. A városi térképek segítségével kiválóan látszik a telkek kialakítása, majd az érseki palota körül létrehozott francia kert alaprajza. Bár a korabeli Pest külső területének számított ez az utcarész, de szerencsére az érsekek saját célra épített palotája már a XVIII. század végén kiemelkedő helyszínné tette a telkeket. Ezekben az alfejezetekben is már arra törekedett a szerző, hogy a tér bemutatása mellett próbálja meg felderíteni az ott a korban található növényzetet. Szerencsére kutatásai során olyan néhány mondatos, de igen fontos forrásokra talált (például Karacs Teréztől), melyek segítenek az egyébként kiváló térképi adatok ilyen irányú pontosításában. Egy külön alfejezet tisztázza az a terület első múzeumi (birtoklású) korszakát, amiről korábban egyáltalán nem tett említést az irodalom, és fontos megemlíteni, hogy itt kerül elsőként közlésre a Batthyány-palota ábrázolása (1819-ből), azaz a mai, Pollack tervezte múzeumpalota előtti múzeumi épületé, amelyet eddig csak leírásokból és városi térképekről ismerhettünk.

Jól sikerült annak felvillantása is, hogy az 1846-ban elkészült gyönyörű és hatalmas múzeumépület egy homoktenger közepén, időnként porfelhőtől ellepve állt. Az egész kötetben itt van egy kis hiányérzete az olvasónak, mivel nem említi a szerző, hogy bizony a híres (és emlegetett) József-napi vásár disznóárus része elhúzódott a Nemzeti Múzeumig, nem kis rendetlenséget okozva. Bizonyára nem a tény ismerete hiányzik e részletnél, hanem inkább egy (főlősleges) óvatosság, holott a március tizenötödikei délutáni események helyszínének kiválasztása (többek között) és az oda összegyűlt – korban és Pesten – hatalmas tömeg a (disznó-) vásártér miatt is volt olyan jelentős.

A forradalom által elindított polgárosodás megállíthatatlanságát (is) jól mutatja, hogy a szabadságharc leverése ellenére, az alkotmány nélküli időszakban sikerült Kubinyi Ágoston igazgatónak intézménye „küludvarát” parkosítani. Ettől az időszakától kezdve az események, változások bemutatásába kiválóan beépülnek a nagy gonddal feltárt újságcikkek, a tervek és festmények mellett egyre nagyobb tért kapnak a fényképek. Külön alfejezet foglalkozik a kert első nagy és tudatos átalakításával 1880–1881-ben. Olyan fennmaradt különleges dokumentumokat bemutatva, mint például a 2 krajcáros *padjegy*, mely „*csak addig érvényes, míg az elfoglalt helyét el nem hagyta...*” A XIX. század utolsó évtizedeiben zajlott átalakítás során a kerítés át-helyezése kapcsán bepillantást kaphatunk az önkéntesen dolgozó, de nagy hatalmú Fővárosi Közmunkák Tanácsa által javasolt és végre is hajtott megkurtításról, amely ki-egyenésítette ugyan a körút nyomvonalát, de lecsökkentette a Múzeumkert területét. Itt – talán az utókor elismeréseként – egy jegyzetben szó eshetett volna a „*Budapest völegénye*” (báró Podmaniczky Frigyes) által vezetett tanács korszakot és a város mai képét meghatározó munkásságáról. A fák, bokrok mellett innentől kezdve – ahol van forrás – a virágok bemutatása is megtörté-

nik, melyhez kapcsolódva a kertészek szintén bemutatásra kerülnek.

A XX. század első felének virágkora ezen a területen is a második világháborúval ér véget. Az ostrom utáni, illetve az 1953-ig tartó időszakból kötetbe válogatott képek jól szemléltetik egyrészt a pusztításokat, másrészt a park gyors tempóban zajló szakmai lesüllyedését. Megoldásnak az tűnt, hogy a múzeum saját kezelésében lévő kertészetét átveszi a fővárosi Parkfenntartó Vállalat,

de a kötet jól bemutatja, hogy a központi cég csak esetenkénti fellángolásokkal próbálta helyreállítani a korábbi magas színvonalú állapotot. A rendezetlen és egyre hangosabb Múzeumkert hanyatló korszakát felvillantó alfejezet már a közelmúlt története, mivel 2016-ig tartott. A növényzet időnként ugyan bővült, de a bokrok előzetes tervek nélküli ültetése inkább a rendezetlenségeket növelte, melyhez kiváló példát ír a kötet szerzője a Kalocsai Érsekségtől kapott két liliumfa koncepció nélküli beültetésével, illetve elhelyezésével.

Annyi változásról szólhat a könyv, hogy a múzeum vezetése által több ízben sürgetően megfogalmazott kérések eredményeként tervek születtek a kert rekonstrukciójára. Az elképzelések ismertetése mellett kiderül, hogy az intézmény alapítása kétszázadik évfordulójának megünneplésére készült teljes épületfelújítás tervei között szerepelt a környezet megújítása is, de az építkezések csak tovább rombolták a kertet és a kertrendezésre már nem maradt anyagi fedezet. Pontosan érzékelteti a szerző: ott állt a megújult Nemzeti Múzeum, körülötte a lepusztult környezetével. Ezt a borzalmas állapotot szüntette meg végül a 2018–2019-ben sikeresen végrehajtott történeti kertrekonstrukciós program, melynek részleteiről

már a szerző felvételei tanúskodnak. A történeti tudományos dokumentációk alapján elvégzett felújítás eredményeként egységes keretbe foglalták a növényeket, a szobrokat és a különböző funkciókkal ellátott kertrészeket.

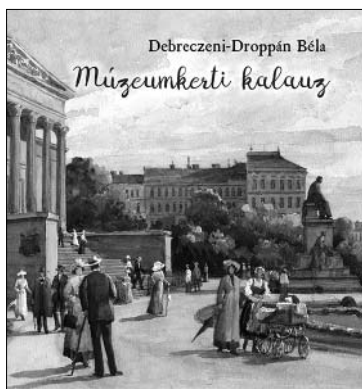
A kalauz nem elégedett meg a Múzeumkert történetének bemutatásával, hanem további fejezetben részletesen tárgyalja az itt lezajlott ünnepeket és ezzel párhuzamosan szót ejt a hétköznapokról is. Leghosszabban

természetesen a forradalom kertjével foglalkozik, majd a március 15-e ünnepsééhez kapcsolódó eseményeket veszi sorba. Mivel az egyre növekvő kiterjedésű főváros egyik központi, de a forgalmat nem zavaró helyszíne a múzeumi park, ezért a források alapján sok fontos, vagy nagy tömegeket mozgató társadalmi ese-

mény kerül bemutatásra. Az első növények elültetésétől kezdve a lakosság pihenőhelynek és tanulóhelynek is használta a természetet, amit sokféle kiváló fotóval szemléltet a kötet. A fiatalok szerelemkertjét, a gyermekes családok játszóhelyét külön alfejezetekben írta le a történész-levéltáros szerző, nem hallgatva el az utóbbi évtizedek e területen adódó gondjait és a megújult kert adta lehetőségeket.

A harmadik nagy egység a *Szoborpark* fejezetcímet kapta és 15 műalkotást, 8 emléktáblát, a római köveket és a Múzeumkert szökőkútjait, csorgóit mutatja be. Itt is – mint a többi fejezetben – középpontban áll az eredeti elhelyezések részletezése, az időközben bekövetkezett áthelyezések és a megújult környezetbeli elhelyezés bemutatása.

A kötet végén közlésre kerülő válogatott irodalomjegyzék sok segítséget nyújthat más felújítást tervező, vagy abba bele is vágó

kertbarát intézmény vezetőjének. Külön kiemelés érdemel, hogy a szerző, bár a kert történetével foglalkozott, mégsem felejtette el az ügy érdekében sokat tevő igazgatók, titkárok, munkatársak neveit megemlíteni, a parkszépítés munkájában kulcsszereplő kertészeket méltatni.

Az album formátum szerencsés választás volt, mivel így nagyobb és értelmezhetőbb formátumú térképek és képek, fotók közlését tette lehetővé (216 oldalon összesen 216 képet láthat az olvasó, melyek nagy része eddig közöletlen volt). A mostanában anyagi okok miatt igen ritka teljes körű színes nyomtatásért külön köszönet a kiadásért felelős Nemzeti Múzeumnak. A kiváló papíralap és a nagyszerű műszaki előkészítés a Pauker Nyomdaipari Kft. munkatársait, a kötet olvasószerkesztése és tördelése Bertók Krisztinát dicséri. A kötet szakmai lektora a kiváló kerttörténész, Alföldy Gábor volt.

Nyilván nem mindenki indul majd el a Múzeumkertbe kezében a Debreczeni-Droppán Béla által írt kalauzzal, de a látogatásuk előtt vagy után biztosan nagyon sokan érdeklődve olvasnak majd a látottakról. Talán még jobban közkinccsé tehetnék ezt a remek ismeretterjesztő munkát, ha egy hajtogatható és rövidített változatot (térképpel mellékelve) ingyen minden érdeklődő látogató kezébe is adna a múzeum.

(*Debreczeni-Droppán Béla*: Múzeumkereti kalauz. A Magyar Nemzeti Múzeum kertjének története. Magyar Nemzeti Múzeum–Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2019. 216 oldal)

Majdán János

EMLÉKEZÉS KOVÁCS LAJOSRA

Dorog Város Önkormányzata és Dorog Város Barátainak Egyesülete jelentős, szép és sikeres rendezvényen, reprezentatív kiállítású kötettel tisztelgett néhai Kovács Lajos (1949–2017) író-szerkesztő, költő, kritikus, tanár, helytörténész munkássága előtt a

felújított József Attila Művelődési Házban. Könyvbemutató keretében idézték fel e ki-magasló szellemi teljesítményt magának mondhatott, mára már az ő emlékét ápoló könyvvé szerkesztett életmű fontosabb területeit, állomásait. Az esemény jelentőségét aláhúzta, hogy a bevezető gondolatokat mondó dr. Tittmann János polgármesteren kívül a város volt és jelenlegi alpolgármestere is jelen volt. Ők szintén méltatták Kovács Lajos munkásságából azt a részt, amelyet ők ismertek a legjobban, s amely területen együtt dolgozhattak vele.

Elsőként Bombitz Attila szegedi irodalomtörténész, egykori barát és tanítvány, az emlékkötet egyik szerkesztője beszélt a közös Kincskereső Táborokról, utalt a Szegeden megjelenő hasonló című lapnál kötött barátságukról, a közös munkáról. Ezen túl Bombitz szólt az összeállítás elkészítésének folyamatáról, „kulisszatitkairól”. Nem volt könnyű dolga, hiszen több tucat szerző emlékeit, írásait kellett egységes köteté formálni. Ezenkívül a műben helyet kaptak Kovács Lajos regényeinek részletei, továbbá „*Lalyosch*”, ahogy a rá jellemző tréfás hangulatában magát írásban nevezte, dorogi pedagógusi, tanári és alkotó éveiről szóló saját kronologikus írása. Itt került közlésre először a *Nevető félreértelmező szótára* is. Bombitz Attila, a kötet szerkesztője, reményét fejezte ki, hogy lesznek még olyan irodalmi műhelyek, amelyek fontosnak gondolják Kovács Lajos munkáinak megőrzését.

Az egyik ilyen irodalmi műhely nem más, mint a Tatabányán már 50 éve megjelenő *Új Forrás* folyóirat, amely három másik hasonló lappal együtt őszi száma egyikében részleteket közölt a november 3-án 70 éve született szépiró, kritikus alkotásaiból. Dr. Monostori Imre irodalomtörténész, e lap korábbi főszerkesztője pályá- és szerkesztőtársi kapcsolatuk jellemző részleteinek tükrében idézte fel Kovács Lajos magas minőséget képviselő írói-költői munkásságát, szerethető emberi habitusát. Monostori